

14. Nova ukrai'ns'ka shkola. Konceptual'ni zasady reformuvannja sered'noi' shkoly. – Ministerstvo osvity i nauky, 2016. – 35 s.

15. Filosofija osvity: navch. posib. / za zag. red. V. Andrushhenka, I. Peredbors'koi'. – Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2009. – 329 s.

16. Flier A. Kul'turnaja kompetentnost'. Kul'turologija dlja kul'turologov / A. Flier. – Moskva: Akademicheskij proekt, 2000.

17. Flier A. Kul'turnaja kompetentnost' lichnosti: mezhdru problemami obrazovanija i nacional'noj politiki // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 2000. – №2. – S.151–165.

18. Flier A. Socializacija i inkul'turacija lichnosti. Kul'turologija dlja kul'turologov / A. Flier. – Moskva: Akademicheskij proekt, 2000.

19. Jerli K., Mosakovski Je. Kul'turna kompetentnost'. Harvard Business Review. – 2004. – №2. – S.15–19. – URL: <https://www.ippnou.ru/print/008493/> (data zvernennja: 25.05.2018).

20. Ang S., Van Dyne L. Conceptualization of cultural intelligence: definition, distinctiveness and nomological network. Handbook of cultural intelligence: theory, measurement and application / S. Ang, L. Van Dyne. – NY: M.E. Sharpe (Ink.), 2008. – P.3–15.

21. Hofstede G. Culture's consequences: international differences in work related values. Beverly Hills, CA: Sage, 1984. – 327 p. – URL: https://books.google.com.ua/books/about/Culture_s_Consequences.html?id=Cayp_Um4O9gC&redir_esc=y (data zvernennja: 13.06.2018).

22. Van Dyne L., Ang S., Koh C. Development and validation of the CQS: the cultural intelligence scale. Handbook of cultural intelligence: theory, measurement and application / S. Ang, L. Van Dyne. – NY: M.E. Sharpe (Ink.), 2008. – P.16–38.

Zaika T. P., PhD, senior researcher of «Institute of education content modernization» (Ukraine, Kyiv), ztp1989@i.ua

Cultural competence in educational space of modern Ukraine: concept, structure and ways of forming (philosophical aspect of analysis)

Basic approaches in understanding of nature of cultural competence are considered, its structure and ways of forming from the point of view of realization of main goals of reforming education in modern Ukraine are revealed. In the article author comes to conclusion that cultural competence is integrative quality of personality, an important role in the formation of which is devoted to education and self-education.

Keywords: cultural competence, individual, communication, educational process, self-educational activity.

* * *

УДК 17.022.1:37.014.53

Лісіцин В. В.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР (Україна, Запоріжжя), lisitsinvv@gmail.com

Зальнюдські цінності: зміст поняття, ключові компоненти, роль в освітньому просторі

Досліджуються аксіологічні засади сучасної освіти, що закріплені в міжнародних та вітчизняних нормативних документах, з метою визначення ролі свободи та справедливості в системі цінностей єдиного освітнього простору XXI ст. Розгляд проблеми здійснюється на підставі соціально-філософського аналізу змісту поняття загальнолюдських цінностей. В ході дослідження з'ясовано, що загальнолюдські цінності виявляють себе в гуманістичних ставленнях та відношеннях людей і виконують функцію етичних орієнтирів їх життєдіяльності. Вони здатні виступати в якості чинника інтеграції та демократизації в освіті і бути одним з показників її результативності. Особлива увага в роботі приділяється обґрунтуванню ідеї про те, що свобода та справедливість відігравали роль аксіологічних домінант в системі цінностей більшості народів світу протягом всього періоду їх цивілізованого існування.

Ключові слова: цінності, блага, загальнолюдські цінності, свобода, справедливість, освітній простір, аксіологічні орієнтири.

Постмодерна філософсько-освітня думка сформулювала постулати сучасної освіти, що знаходять

значну підтримку з боку громадськості, науковців, та педагогічної спільноти багатьох країн світу. Серед них положення про те, що людина має право і зобов'язана здійснювати освітню діяльність протягом всього свого існування, а сама освіта повинна бути відкритою, всеохоплюючою, особистісно-орієнтованою, всебічно-розвиваючою, диверсифікованою, заснованою на гуманістичних засадах і спрямованою на формування особистості, що здійснює свою життєдіяльність, орієнтуючись на загальнолюдські цінності.

Ціннісна орієнтація стала одним з головних пріоритетів сучасної освіти, тому сьогодні багато уваги приділяється вирішенню аксіологічних питань педагогіки на філософському та науково-теоретичному рівнях. Цінності були в центрі уваги від початку виникнення філософії. Значний внесок у дослідження цінностей зробили західні мислителі Нового часу: І. Кант, Г. Віндельбанд, Г. Ріккерт, Г. Гуссерль, Н. Гартман, М. Шелер, Ф. Ніцше. Їх дослідження дозволили сформуувати уявлення про природу цінностей, визначити їх роль в соціальному бутті людей. Ще більш інтенсивніше аксіологічна проблематика почала розроблятися у XX ст., коли цінності стали розглядатися як фактори суспільних змін. Цьому сприяли дослідження філософів: М. Вебера, Т. Парсонса, М. Гайдеггера, Е. Фромма, Дж. Ролза, Ю. Габермаса, ін. Неопозитивісти (від Б. Рассела до Л. Вітгенштейна) порушили питання аксіологічних чинників наукового знання.

В XXI ст. в центрі уваги філософів постала проблема пошуку аксіологічних детермінант гармонізації відносин різних народів і соціальних верств населення глобалізованого світу. Дослідники-суспільствознавці цього часу в якості одного з ключових ціннісних факторів розглядають освіту.

В філософсько-освітній літературі незалежної України тема цінностей освітнього простору стала особливо актуальною у зв'язку із вибором європейського курсу розвитку країни та переходом до особистісно-орієнтованої освітньої парадигми. В різних аспектах вона розглядалася такими авторитетними теоретиками української педагогіки як: В. Г. Кремень, І. Д. Бех, І. А. Зязюн.

Системне філософське осмислення історично зумовлених тенденцій у розвитку сучасної освіти та її зв'язку із цінностями демократичного суспільства здійснив В. О. Огнев'юк, що знайшло відображення в його монографії «Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку».

Важливий крок в напрямку вирішення проблеми визначення змісту поняття цінностей та аксіологічних засад сучасної української освіти зробили автори колективної монографії «Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні» З. Ф. Самчук, Т. В. Андрущенко, В. Ф. Баранівський, О. І. Бульвінська та ін.

Напрацювання українських та зарубіжних науковців створили теоретичні підстави для розгляду питання про роль ключових цінностей демократичного суспільства у формуванні аксіологічних засад єдиного освітнього простору XXI ст. Метою даної статті є ідентифікація поняття загальнолюдських цінностей через його диференціацію зі спорідненими концептами, а також визначення значущості свободи та справедливості в системі цінностей сучасної освіти.

Одним із засобів створення оптимальних умов для самореалізації особистості в умовах глобалізованого постмодерного світу є розбудова єдиного освітнього простору. В якості головного фактору, здатного забезпечити освітню інтеграцію, сьогодні розглядаються цінності, що є спільними для більшості людей в різних регіонах планети. Аксиологічні завдання освіти знайшли своє відображення в документах світового співтовариства та в нормативних актах окремих держав. В Законі України «Про освіту» проголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей. Останні визнаються одним з показників результативності навчання та необхідною складовою компетентностей, без яких неможлива успішна самореалізація особистості. За словами тих, хто визначає теперішню освітню політику України, цінності стануть базою освіти XXI ст. У мінливому світі важко знайти щось більш стійке за них. Тому саме цінності являють собою платформу для того, щоб відрізнити добро від зла, для того, щоб критично проаналізувати проблему [5].

Хоча цінностям відводиться важлива соціальна та виховна роль, в освітніх нормативних документах не визначено, в якому значенні вживається відповідний термін. Тому доречно виглядає розгляд питання про філософське тлумачення відповідного поняття.

Філософія, від початку її виникнення, безпосередньо пов'язувалася з цінностями. З античних часів цінності розглядаються як категорія, що співвідноситься з поняттями вартості, значущості та блага. Вчення Платона закладає підвалини для усвідомлення того, що в основі деяких благ, які пізніше назвуть моральними цінностями, знаходиться почуття обов'язку. Вагомим внеском в розвиток аксіології була платонівська ідея про те, що благо існує заради нього самого і не може розглядатися як засіб для досягнення чогось іншого. До найголовніших людських благ Платоном була віднесена справедливість.

Новий крок в осмисленні етичного аспекту цінностей та визначенні їх зв'язку з поняттям блага зробив послідовник Платона Арістотель. Згідно його концепції, ціннованими слід вважати всі ті блага, завдяки яким людина стає гідною та шанованою. Саме з ними грецький філософ пов'язував справедливість. Він ототожнював її з чужим благом і розумів як здатність приносити користь іншому. Ідея про те, що блага пов'язані з відношенням до іншого, була розгорнута в ученнях стоїків. Загалом можна констатувати, що в період Античності окреслилися основні підходи до визначення поняття цінностей, що продовжили розвиватися до нашого часу.

В подальші періоди розвитку філософії відбувається переосмислення аксіологічних ідей древніх. Нові виміри поняття цінностей набуває у творах Іммануїла Канта. В «Основах метафізики моральності» видатний німецький філософ вводить поняття абсолютної цінності, що пов'язується з тією реальністю, яку не можна застосовувати тільки як засіб, і яка є метою самою по собі [3, с. 204]. Зазначена реальність протиставляється благам як цінностям відносним. Якщо предмети, що здатні задовольняти людські потреби, мають ринкову ціну, вимірювану користю, то моральні дії, здійснювані виходячи з доброї волі та почуття обов'язку, мають

внутрішню цінність тобто достоїнство [Там само, с. 212]. Для позначення вчинків, які робляться із почуття обов'язку, І. Кант використовує термін «моральні цінності». Сутності, що цим терміном позначаються, за своїм змістом близькі тому різновиду блага, яке, за словами Платона, «існує заради нього самого», і до якого, на думку Арістотеля, все існує прагне.

В своїх творах, присвячених етичним питанням, засновник німецької класичної філософії визначив, в чому полягає цінність особистості та її життя. Як природна істота, людина, на думку І. Канта, має значущість не більшу за інших тварин. Найвищу ціну люди отримують як суб'єкти морально практичного розуму, як носії певного достоїнства (деякої абсолютної внутрішньої цінності). В цій якості вони перестають бути лише засобом для досягнення своїх чи чужих цілей, а стають ціллю самою по собі [4, с. 478]. Серед цінностей, завдяки яким життя людини отримує якийсь сенс, особливе значення німецьким мислителем надається справедливості. За його переконанням, без цієї чесноти «життя людей на землі не буде мати ніякої цінності» [Там само, с. 367]. В кантівській концепції справедливість постає не лише як одна з найважливіших цінностей, але і як показник для визначення цінності інших надбань людей. Пізніше такий підхід до розуміння ролі справедливості буде систематизований в творах американського філософа Джона Ролза.

Спробу переосмислити систему цінностей модерного світу здійснив Фрідріх Ніцше, поставивши під сумнів основоположні принципи діючих форм моралі, релігії, культури та суспільно-політичних відносин. В його незавершеній книзі «Воля до влади: Досвід переоцінки всіх цінностей» обґрунтовується ідея про необхідність пережити нігілізм аби переконатися в тому, якою по суті була цінність існуючих до цього «цінностей», і цій підставі знайти нові життєві орієнтири. В афоризмах 710 – 713, зазначеного твору, цінність трактується як «найвища кількість влади, яку здатна засвоїти людина», і яка може вражатися в «числі» та «мірі» на «шкалі ступенів сили». Саме показник сили Ф. Ніцше використав в якості критерія для визначення рівня значущості тієї чи іншої цінності. Рух догори по цій шкалі, позначатиме зростання цінності, а рух донизу показуватиме її зменшення.

Інший підхід для встановлення ієрархії цінностей запропонував дослідник, з ім'ям якого пов'язують введення в філософію поняття значущості в якості самостійної категорії. Німецький філософ та натураліст Рудольф Лотце вважав, що «найбільш малоцінним є те, що відповідає тільки хвилинному та випадковому настрою або якій-небудь індивідуальній особливості того духу, на який лягає воно враженням; цінніше вже те, що гармоніє із загальними і нормальними рисами організацій, через яку дух робиться здатним до виконання свого призначення; всього вище буде, мабуть, те, що було б під-лад постійному настрою такої ідеальної душі, яка не допускала б в своїх внутрішніх станах вже ні найменших відхилень від мети свого розвитку» [6, с. 376]. Якщо погоджуватися з цією концепцією, то більш значущою слід вважати ту цінність, що є більш загальною та константною.

Наступні покоління філософів продовжили дослідження проблеми цінностей в напрямку пошуку

джерел походження аксіологічної свідомості, але у визначенні змісту відповідного поняття якихось нових підходів, принципово відмінних від винайдених попередниками, не запропонували. Один із засновників баденської школи неокантіанства, Генріх Ріккерт, акцентував увагу на тому, що «сутність цінності полягає в її значущості». Він ототожнив філософію з теорією цінностей і зазначив, що для неї становлять інтерес лише такі цінності, які претендують на значущість. Ціннісні фактори, самі по собі, не належать ані до області об'єктів, ані до області суб'єктів. Вони утворюють абсолютно самостійне царство, яке лежить по той бік суб'єкта та об'єкта [8, с. 27]. Виходячи з припущень Г. Ріккерта, цінність може розумітися як значущість, що надається благам. Блага є реальними або дійсними об'єктами, а цінності пов'язані з суб'єктами, які ці об'єкти оцінюють.

З чимось, що має значення, пов'язували поняття цінності також і відомі представники різних філософських шкіл XX ст. Приміром, родоначальник німецького екзистенціалізму Мартін Гайдеггер зазначав, що «цінність є цінністю, доки вона визнається і значима» [Цит. за: 1, с. 172].

Розглядаючи проблему цінностей в освітньому аспекті, автори монографії «Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні» прийшли до висновку, що спеціалізована література нараховує понад сотню дефініцій поняття «цінність», однак більшість науковців характеризують її через виокремлення таких характеристик, властивих формам суспільної свідомості, як: значущість, нормативність, корисність, необхідність, доцільність [1, с. 373]. Саме першу з них, на нашу думку, слід вважати визначальною, оскільки всі інші являють собою певні різновиди значущостей і тільки в цій якості вони здатні мати якийсь вплив на життєдіяльність людей.

Отже сутність цінності головним чином полягає в її значущості. На цьому сходяться представники різних філософських шкіл та поколінь. Розбіжності між ними, головним чином, виникали у вирішенні питання про те, які саме реальності вважати найбільш значущими, і якими є причини такого ставлення до них.

В наш час цінністю називають: ціну, виражену в грошах; речі або явища, що мають певну матеріальну або духовну вартість; важливість, значущість чого-небудь. Виходячи з цього, цінності взагалі можна визначити як те, що має вартість та значення. Загальнолюдськими зазвичай вважають ті з них, що мають значення і не вимірюються у показниках економічної вартості. Зазначені цінності пов'язуються з чимось важливим для кожного і для всіх, таким, що сприяє самореалізації особистості, а також взаєморозумінню між людьми та гармонізації відносин між ними. В «Підсумковому документі Всесвітнього саміту 2005 року», прийнятому Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, до таких значущостей віднесено: свободу, рівність, солідарність, терпимість, повагу всіх прав людини, повагу до природи і спільну відповідальність. Одним з найголовніших пріоритетів сучасного світу фактично визнається також справедливість. Оскільки вказані вище цінності вважаються основою для створення більш справедливого світу, то справедливість може розумітися як критерій для оцінювання значущості всіх інших благ.

Слід зауважити, що свобода, рівність, справедливість, співпраця, толерантність та ін. можуть визначатися в

нормативній та науковій літературі і як цінності, і як принципи. Однак, така двоїстість не означає існування певної логічної колізії, адже кожна з них здатна виступати в будь-якій з названих якостей. Зазначені реальності, з одного боку, спроможні виконувати роль першооснов та імперативів певної діяльності, а з іншого, вони можуть вважатися тим, до чого прагнуть люди, що найбільше цінують, хочуть примножити і боятися втратити. Виходить, що гуманістично налаштована постмодерна людина має керуватися у своїй діяльності імперативами свободи, справедливості, співпраці та ін. принципів, і робити це заради розширення меж свободи, справедливості, співпраці та ін. цінностей.

Свою подвійну роль зазначені аксіологічні домінанти відіграють і тоді, коли виявляють себе в освітньому просторі. Сама освіта сьогодні визнається суспільним благом, а право на неї офіційно закріплюється на національному та міжнародному рівнях. Освіті відводиться важлива роль у вирішенні глобальних проблем людства та здійсненні самореалізації особистості й цим визначається її надзвичайна значущість. Світова спільнота вважає ціннісну трансформацію освіти однією з цілей, яку необхідно досягти для забезпечення стійкого розвитку суспільства.

Нова освітня концепція, що викладена в Інчхонській декларації, прийнятій на Всесвітньому форумі з питань освіти 2015 р., орієнтує на забезпечення всеохоплюючої, справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх. Справедливість, рівність та соціальна інтеграція постають фундаментом перетворюючого порядку денного в галузі освіти. Зусилля суб'єктів освітньої політики спрямовуються на боротьбу з усіма формами відчуження і маргіналізації, формальної та фактичної нерівності у сфері доступу, участі і результатів навчання. Особлива увага приділяється створенню сприятливих умов для освіти найбільш знедолених груп населення, особливо осіб з обмеженими можливостями. На уряди країн світу покладається відповідальність за створення можливостей якісного навчання протягом усього життя для всіх, у всіх структурах і на всіх рівнях освіти [2].

Якщо подивитися на зміст того, що зазвичай розуміється під загальними освітніми цінностями XXI ст., то можна помітити, що майже всі з них можна звести до трьох основних аксіологічних орієнтирів освіти: свободи, справедливості та співпраці.

Свобода та справедливість, що виявляються в освітньому просторі, взаємопов'язані між собою. Освітня свобода полягає у можливості мати необмежений доступ до освітніх ресурсів та якісних освітніх послуг, здійснювати вибір форм, засобів і видів освіти. Її забезпечення є однією з передумов освітньої справедливості. Однак реалізація свободи кожного не можлива без дотримання принципів справедливості всіма. Отже, освітня свобода та справедливість є передумовами одна одної. Вони перебувають у відношенні, яке Г. Гегель, визначав як «взаємопокладеність».

Існування освітнього простору, розбудованого на гуманістичних засадах, не можливе без наявності аксіологічно зорієнтованого педагога. Не випадково, що в сучасній педагогічній освіті багатьох країн світу, до яких, зокрема, належить Україна, важлива

роль відводиться ціннісним аспектам формування професійної компетентності. Педагогічна Конституція Європи, ухвалена в 2013 р. у м. Франкфурт–на–Майні на Другому форумі ректорів педагогічних університетів Європи, визначає єдину аксіологічну та методологічну платформу підготовки нового учителя для об'єднаної Європи XXI ст. Статті Конституції закріплюють положення про те, що освіта педагогів повинна мати ціннісний характер. Її складають норми, вироблені європейською спільнотою впродовж її історичної еволюції.

Основними гуманістичними цінностями для педагога сьогодні мають бути: толерантність, демократія, миролубство, екологічна безпека, права людини, солідарність, милосердя, совість та відповідальність. Серед головних компетентностей, якими повинен володіти вчитель XXI століття, окремо виділено компетентність справедливості. Справжнім вчителем, вихователем, наставником в документі проголошується та людина, яка усвідомила себе як особистість, виховала в собі якості неприйняття, відторгнення фальшу, упевнилась у своїй правоті провідника життєвої справедливості [7].

Цінності, названі в наш час загальнолюдськими і основоположними для сучасної освіти, визнавалися етичними орієнтирами суспільних відносин з давніх часів. Виходячи з цього можна стверджувати, що вони є не лише загальнолюдськими, але й загальночасовими аксіологічними домінантами. Незважаючи на спроби переоцінити систему цінностей, такі блага як свобода та справедливість були і залишаються надзвичайно значущими факторами існування людей. Їх важливість полягає в тому, що кожна з них сприяє розгортанню суто людських властивостей і підтримці життя. Без свободи людина не може самореалізувати себе як особистість, а без справедливості її самореалізація втрачає будь-який сенс. Там де немає справедливості, там не може бути соціуму, а разом з ним і умов для розкриття творчого потенціалу індивіда.

Як і передрікав Ф. Ніцше, людство пережило нігілізм щоб з'ясувати, якою по суті була значущість загально визнаних «цінностей». В процесі «переоцінки» дійсно з'ясувалося, що ні поняттям «цілі», ні поняттям «єдності», ні поняттям «істини» не може бути витлумачений загальний характер буття. Проте надзвичайна важливість свободи та справедливості, в наслідок соціальних потрясінь XX ст., перегляду не зазнала. Незважаючи на зміни уявлень про сутність відповідних реальностей, які відбувалися протягом історії, їм завжди вдавалося зберігати домінуючий статус в системі життєвих орієнтирів. Оскільки їх важливість є загально визнаною і незмінною, то свободу та справедливість можна визнати одними з найбільш ціннованих серед усіх людських благ минулого та сьогодення.

Однак реальне забезпечення панування цих цінностей в освіті та інших сферах життя людей потребує значних зусиль всіх суб'єктів суспільної взаємодії. Головну роль в освітньому процесі має відіграти діяльність педагогів, і в першу чергу, їх робота над самими собою. Особистість, що не здатна жити в умовах свободи, дотримуватися принципів справедливості та здійснювати взаємодію, не зможе допомогти стати вільними, справедливими та комунікативними іншим, а отже не зможе виступити в

ролі провідника та носія цих надважливих людських цінностей.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що загальнолюдськими цінностями вважаються етичні орієнтири, що мають пріоритетне значення для більшості народів світу і виражаються в гуманістичних ставленнях людини до самої себе та до навколишнього соціального і природного середовища. У відповідності до освітньої парадигми XXI ст., цінності повинні відігравати визначальну роль в організації педагогічної діяльності, а також виступати в якості показників результативності освіти, разом із знаннями, вміннями і навичками. Ключову роль серед цінностей демократичного суспільства, які мають бути реалізованими в єдиному освітньому просторі, відіграють свобода та справедливість.

Список використаних джерел

1. Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні: монографія / авт. кол.: З. Самчук (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін. – К., 2015. – 377 с.
2. Інчхонська декларація: концепція розвитку освіти до 2030 року (UNESCO, 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656R.pdf>
3. Кант І. Основположення метафізики нравов / Иммануил Кант // Сочинения. В 8–ми т. Т.4. – Москва: Чоро, 1994. – С.153–245.
4. Кант І. Метафізика нравов / Иммануил Кант // Сочинения. В 8–ми т. Т.6. – Москва: Чоро, 1994. – С.224–568.
5. Лілія Гриневиц: «Я переконана, що базою сучасної освіти стануть цінності». Щодо курсу «Сімейні цінності», проблем української освіти та антидискримінаційної експертизи навчальних матеріалів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://womo.ua/liliya-grinevich-ya-perekonana-shho-bazoyu-suchasnoyi-osviti-stanut-tsinnosti/>
6. Лотце Р. Г. Микрокосм: мысли о естественной и бытовой истории человечества. Опыт антропологии / Р. Г. Лотце; пер. с нем. Е. Ф. Корша. В 3–х томах. – Т.2. – Москва: Изд. К. Солдатенкова, 1866. – 599 с.
7. Педагогічна Конституція Європи. Преамбула // Вища освіта України. – 2013. – №3. – С.111–116. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_17.
8. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре: Пер. с нем. / Общ. ред. и предисл. А. Ф. Зотова; Сост. А. П. Полякова, М. М. Беляева; Подгот. текста и прим. Р. К. Медведевой. – М.: Республика, 1998. – 413 с. – (Мыслители XX века).

References

1. Vyshha osvita yak faktor podolannja cinnisnogo rozkolu v Ukraini: monografija / avt. kol.: Z. Samchuk (kerivnyk), T. Andrushhenko, V. Baranivskij, O. Bul'vins'ka ta in. – K., 2015. – 377 s.
2. Inchhons'ka deklaracija: koncepcija rozvytku osvity do 2030 roku (UNESCO, 2015) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656R.pdf>
3. Kant I. Osnovopolozhenija metafiziki нравов / Immanuel Kant // Sochinenija. V 8–mi t. T.4. – Moskva: Choro, 1994. – S.153–245.
4. Kant I. Metafizika нравов / Immanuel Kant // Sochinenija. V 8–mi t. T.6. – Moskva: Choro, 1994. – S.224–568.
5. Liliya Grynevich: «Ja perekonana, shho bazoyu suchasnoi' osvity stanut' cinnosti». Shhodo kursu «Simejni cinnosti», problem ukrai'ns'koi' osvity ta antydyskryminacijnoi' ekspertyzy navchal'nyh materialiv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://womo.ua/liliya-grinevich-ya-perekonana-shho-bazoyu-suchasnoyi-osviti-stanut-tsinnosti/>
6. Lotce R. G. Mikrokosm: mysli o estestvennoj i bytovoj istorii chelovechestva. Opyt antropologii / R. G. Lotce; per. s nem. E. F. Korsha. V 3–h tomah. – T.2. – Moskva: Izd. K. Soldatenkova, 1866. – 599 s.
7. Pedagogichna Konstytucija Jevropy. Preambula // Vyshha osvita Ukrainy. – 2013. – №3. – S.111–116. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_17.
8. Rikkert G. Nauki o prirode i nauki o kul'ture: Per. s nem. / Obshh. red. i predisl. A. F. Zotova; Sost. A. P. Poljakova, M. M. Beljaeva; Podgot. teksta i prim. R. K. Medvedevoj. – M.: Respublika, 1998. – 413 s. – (Mysliteli XX veka).

Lisitsin V. V., PhD, associate professor of department of philosophy and social and human sciences, Zaporizhzhya Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Zaporizhzhya), lisitsinvv@gmail.com

The common human values: content of notion, dominant components, role in the educational space

The aim of the study is the determination of the role of freedom and justice in the system of values of the Common Space of Education of the XXI century. The scientific problem is considered on the basis of socio-philosophical analysis of the notion of common fundamental values.

The article reveals the idea that the common human values manifest themselves in the humanistic attitudes of people and act as ethical reference point for their lives. They can act as a factor in integration and democratization in education and be one of the indicators of its productivity. Particular attention is paid to justification of the thesis, that freedom and justice have played the role of priorities in the system of values of the majority of the world's peoples throughout the period of their civilized existence.

Keywords: values, good, common human values, freedom, justice, educational space, axiological reference point.

* * *

УДК 141.7:378.01

Терепищій С. О.,

доктор філософських наук, провідний науковий співробітник, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), terepyshchyi@gmail.com

Дунець В. Б.,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), vas.dunets@gmail.com

Додонов Д. Р.,

молодший науковий співробітник, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), d.r.dodonov@npu.edu.ua

Досвід переміщених університетів Російської імперії під час Першої світової війни

Розглядається історичний досвід переміщених університетів часів Першої світової війни. Детально аналізується історична ситуація, причини й особливості евакуації університетів, а також роль та участь державних органів влади в цих процесах. На прикладах Варшавського (Південний федеральний університет, РФ), Київського (КНУ ім. Т.Г. Шевченка, Україна), Петроградського (Санкт-Петербурзький державний університет, РФ) та Юр'євського (Тартуський університет, Естонія) університетів формується загальний висновок щодо можливостей реінтеграції сучасних ВНЗ, що переїхали через конфлікт на Донбасі.

Ключові слова: вища освіта, університет, переміщені ВНЗ, евакуйовані університети.

Драматичні події 2014 року в Криму і на Сході України, які пов'язані з російською агресією, наочно продемонстрували силу та слабкість нашого суспільства. Війна виявила друзів і ворогів України, тих, на кого можна покластися, та тих, хто за маскою професійного патріотизму приховував сепаратистські й антидержавницькі переконання. В складний для країни кризовий момент, коли паралізована після Революції Гідності та втечі чинного президента державна влада була недієздатною, багато життєво необхідних для країни функцій перебрало на себе громадянське суспільство. І поки держава вагалася – як поводитись в умовах гібридної агресії, прості громадяни записувалися в добровільні батальйони, в ЗСУ, йшли волонтерами, допомагали переселенцям, вивозили з окупованих

територій підприємства, фінансові установи, рятували державне майно.

Один з найяскравіших епізодів новітньої української історії пов'язаний з переміщенням університетів з Донбасу. Майже два десятки вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів за ініціативою їх колективів виїхали на підконтрольну Україні територію, змінили свої юридичні адреси та в найкоротший термін відновили свою діяльність. Як оцінити цей патріотичний крок студентства, професорсько-викладацького складу, ректорів українських університетів? Чи можна масове переміщення університетів Донбасу вважати безпрецедентним? Чи траплялося у вітчизняній історії щось подібне? А якщо траплялося, то чим все завершилося? Чи є в українських вишів перспективи повернення та чи не варто їм позбавитися зайвих ілюзій і будувати майбутнє на новому місці?

Відповідь на ці та інші подібні питання актуалізує тему евакуйованих університетів у різні епохи, переважно під час війн та революцій. Навіть поверхневе знайомство з історією вищих навчальних закладів освіти спростовує тезу про унікальність і безпрецедентність переміщення. Навпаки – практично кожний відомий університет має у своїй історії досвід евакуації, принаймні під час Другої світової війни. Для будь-якої держави справа підготовки кадрів з вищою освітою є пріоритетним завданням, особливо коли йдеться про її виживання. Дбайливий господар не залишить власного майна ворогу. Тому навчальні заклади, насамперед, професорсько-викладацький склад і студентів евакуйовували в тил поряд з заводами, фабриками, державними установами.

Але у випадку з університетами слід, окрім сказаного, враховувати ще один важливий факт. Університети вже давно перестали бути лише храмами чистої науки, в яких позбавлений світських турбот вчений реалізує своє книжкове призначення. Незалежно від того, усвідомлює університетська спільнота свою ідеологічну місію чи ні, університети завжди були кузнями національних еліт, цитаделями високої культури, центрами випромінювання цивілізаційних цінностей. Університети є потужними чинниками легітимації чинної влади. Саме тому історія знає чимало прикладів, коли імперії та їхні національні провінції конкурували між собою за право контролювати університетське середовище.

Звернення до історії, на наш погляд, сприятиме узагальненню закономірностей, виокремлення яких дозволить відповісти на поставлені вище запитання. Водночас, формат статті не дозволяє охопити всі історичні епохи, через що свідомо обмежимося оглядом подій сторічної давнини – періодом Першої світової війни.

Отже, метою статті є пошук закономірностей функціонування переміщених університетів Російської імперії в період Першої світової війни 1914–1918 рр.

Історична ситуація, причини й особливості переміщення університетів. Ставлення урядової верхівки Російської імперії до університетської освіти завжди було суперечливим. З одного боку, російські монархи охоче патрунували над університетами, відкривали їх, а з іншого – так само рішуче припиняли їх діяльність, насаджували цензуру та чисельні заборони. Так, наприклад, за участь у польському повстанні на довгі роки були закриті Варшавський і Вільнюський університети. Відновлений Варшавський університет